

Hikmet Yurdu, Ocak – Haziran 2012, Yıl: 5, C: 5, Sayı: 9, ss. 163-187

Ahmed Tantarânî Maragi ve Onun "Tantarânîyye" Kasidesi

Muhammet Kemaloğlu
Gazi Tarih Yüksek Lisans

Özet

Azerbaycan tarihinin, özellikle de kültür tarihinin en eski dönemleri hala yeterince bilinmese de, burada zengin kültür katlarının, hem de birbirini etkileyen, birbirinin gelişmesine neden olan kültür katlarının varlığı kuşkusuzdur. Farklı dillerde eser veren, farklı kültürlerin etkisini taşıyan Azerbaycan edebiyatının bin yıllık tarihi de bu kültür katlarının genişliği ve zenginliği hakkında fikir vermektedir. Araplar, Azerbaycan'a yerleştikten sonra VII. yy. sonlarına doğru burada Arap dilli bir edebiyat ve kültür gelişmeye başlamıştır. Eserlerini Arap dilinde ama her zaman El-Azerbaycani mahlası ile yazan şairlere, yalnız Azerbaycan sınırları içerisinde değil, hilafetin Şam, Bağdad, Medine gibi kültür merkezlerinde sık sık tesadüf olunuyordu. XI. yüzyılda yetişmiş yetenekli Azerbaycan alim ve şairlerinden biri de Muineddin Ahmed Tantarânî Maragi idi. XIII.-XIV. yüzyılda, Azerbaycan edebiyatının ve medeniyetinin Zülfüqar Şirvani, Hümmam Tebrizi, Evhedi Marağayi, Essar Tebrizi, Arif Erdebili gibi üstadları yetişmişti. Bizim bu çalışmamız XI. yüzyılda yetişmiş Muineddin Ahmed Tantarânî Maragi'nin Tantarânîyye Kasidesi'nin çevirisi ile ilgili olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Muineddin Ahmed Tantarânî Maragi, Azerbaycan, Azerbaycan Edebiyatı, Şair, Arap ve Fars dilli

Abstract:

Ahmed Tantarânî Maragi And His Tantarânîyye Kasides

Azerbaijan's history, cultural history, especially the oldest periods are still not known enough, here, the rich layers of culture, as well as affecting each other, no doubt that the presence of each other in the development of the cultural layers. Who work in different languages, different cultures, which influence the levels of the width of the Azerbaijan Literature thousand years of history and the richness of this culture is about the idea. VII, after the Arabs settled in Azerbaijan. century. Towards the end of literature and culture began to develop a Arapdilli here. Works in the Arabic language, but I always hand-Azerbaijani poet who wrote under the pseudonym, not only within the borders of Azerbaijan, Caliphate of Damascus, Baghdad, Medina, cultural centers, such as was often no coincidence. XI. One of the scholars and poets of the century, Azerbaijan qualified skilled Muineddin Ahmed was Maragi Tantarânî. XIII. XIV. century, the Azerbaijani literature and civilization Zülfüqar Shirvani, Human Tabrizi, Evhedi Marağayi, Essar Tabrizi, Arif Ardebili had grown up with such masters. The sense that the XI. Ahmed trained Muineddin century translation will be related to kasidesinin Tantarânî Maraginın Tantarânîyye.

Key Word: Muineddin Ahmed Maragi Tantarânî, Azerbaijan, Azerbaijan Literature, Poet, Arabic And Persian Language

Giriş

Azerbaycan bütün orta çağlar boyu Yakın ve Orta Doğunun iktisadi, siyasi, sosyal, ilmi ve medeni hayatında görkemli yer tutmuştur. Büyük Selçuklu İmparatorluğunda, Azerbaycan önemli yer tutmuş, imparatorluğun asıl ağırlık merkezlerinden birine dönüştürmüştür. Bu devirde Arap ve Fars dilli Azerbaycan edebiyatında ayrıca hızlı bir yükseliş yaşanmış, Azerbaycan edebiyatının ilk örnekleri verilmiştir. Hatib Tebrizi, Behmenyar, Getran Tebrizi¹, Nizami Tebrizi, Muhammed Urmevi, Ferec

1 Getran Tebrizi: Tebriz yakınlarındaki Şadiabad köyünde, bir köylü ailesinde doğan Getran Tebrizi hayatını Gence ve Tebriz'de sürdürmüştür. İlk tahsilini Şadi-abad almış, sonra Tebriz'de okumuştur. O zaman Azerbaycan'da birkaç feodal devlet vardı. Bunlardan biri de başkenti Gence olan Şeddadiler devletiydi. Arap hilafetinin çiçeklendiği dönemlerde Gence müslüman aleminin kuzeyinde büyük kültür merkezine dönüşüyor. Burada üniversiteler, okullar, bireysel ve toplumsal kütüphaneler, gözlemevi ve tıp merkezleri faaliyet gösteriyor. Müslüman kültürü komşu Hıristiyan devletlerine işte buradan yayılıyor. Doğu'nun bir çok ülkelerinden akademisyenler, şairler, mimarlar, sanatçılar Gence'ye akar. Getran da eğitimini tamamladıktan sonra buraya geliyor. O, kısa sürede Gence'de Şeddadilerin sarayına davet olunur ve az zamanda büyük nüfuz kazanıyor. Aynı dönemde ülkenin başında Abdülhesen Leşkeri dururdu ve tabii ki, Getran da bir çok şiirlerini ona ve onunla ilgili olaylara adıyor. Bu şiirlerden hareketle, Getran ın Gence'de yaşadığı dönemi tanımlamak mümkündür. Şiirlerinden birinde Getran Revvadiler devletinin başkanı Ebu Mansur Vehsudanın Abdülhesen Leşkerinin konuğu olarak Gence'ye gelişinden söz ediyor. Getran yaratıcılığını inceleyen akademisyenlerin göre, bu görüş 1035-1040 yılları arasında ortaya bilirdi. 1042 yılında ise şair artık Tebriz'de şehrin yarısını yerle bir etmiş korkunç depremin şahidi olmuştu. Demek, Getran Tebriz'e bu doğal felaketten önce dönmüştü. Fakat bir çok araştırmacılar Getran ın Gence'ye depremden sonra geldiğini iddia ediyorlar. Görünür, şairin yeniden Gence'ye dönüşünü de istisna edilemez. 1046 yılında Getran Tebriz'de büyük İran şairi ve filozofu Nasır Hosrova görüşür. Nasir Hüsrev kendisinin ünlü "Sefername" eserinde Getran adlı güzel bir şairle görüşüğünü kayıt eder. Getran bir süre Nahçıvan'da, yerel yargıçların saraylarında yaşadıkten sonra memleketi Tebriz'e döner. Getran Tebrizi henüz sağlığında iken yetenekli şair, bilge filozof ve âlim gibi bir çok ülkede şöhret kazanıyor. Kendisinin yazdığına göre, onu Horasan'da ve Irak'ta iyi tanıyor ve seviyordular. Getran "Tövsnâme", "Quşname", "Vamiq ve Ezra" adlı eserlerin yanı sıra esasen kasidelerden oluşan büyük hacimli divanın müellifidir. XII yüzyılda yaşamış Orta Asya şairi Reşit Vetvat, o ömrü boyunca tek gerçek şair tanımışdır, o da hekim (bilge) Getran Tebrizidir. Getran şiir ile genç yaşlarından uğraşmaya başlamış ve bu alanda büyük yaratıcılık başarıları kazanmıştı. Şiir yaratıcılığında önemli yeri dönemin çeşitli hükümdarlarını tarif eden kasideler tutuyor. Bu eserler modern okuyucu ve araştırmacılar için kasidelerde medh edilen kahramanların saraylarında yaşanan tarihi olayları öğrenmek ve anlamak açısından çok değerlidir. Örneğin, Getran Tebrizi'nin şerlerinde oğuzların Azerbaycan'a birkaç seferi yer bulmuştur ki, bu bilgiler şimdi bizim için büyük önem taşıyor. Onun Tebriz zelzelesine ilişkin şiiri Getran şöhret getirmiştir. Orta çağ kaynaklarına dayalı Azerbaycan araştırmacıları, Getran Tebrizi fars leksikografyası tarihinde Fars dilinin ilk izahlı lüğatinin yaratıcısı olmuştur. Bu konuda "Lügat-fürs" ("Fars sözlüğü") yazarı şair ve tertibçi Esedi Tusi (XI. yüzyıl), "Sihahül-fürs" müellifi Muhammed bin Hinduşah Naxçıvani (XIII. yy) ve başkaları yazmışlar. Orta çağ yazarlarının çoğu bu sözlüğü yaratıcısının adıyla sadece "Lügat-Getran", yahut "Fehengi-Getran" (her iki ifade "Getran ın sözlüğü" anlamına gelir) gibi kaydeder. Sonraları ise bu sözlük "Tefasir fi lüğatül-fürs" ("Farsça kelimelerinin açıklamaları"), ya da kısaca "Tefasir" ("izahlar") olarak adlandırılır. Getran Tebrizi Azerbaycan ve İran halklarının şiir ve leksikografiya tarihinde derin izler burakmışdır. 1042 yılı Tebriz depremini anlattığı büyük kasidenin ve zengin tabiat tasvirleri ile dolu çok sayılı şiirlerin müellifi olarak tanınmaktadır. Getran Tebrizi'nin Fars dilinde yazmış olduğu şiirlerinde Türk, güzellik ve kahramanlık simgesi olarak kullanılır. Fars dilinde yazan çağdaşları içerisinde Getran ilk defa olarak, şiirlerinde Azerbaycan Türkçesi'nden bir çok kelimeler ve deyimler kul-

Hoylu, Nasir Hüveyyi (Hoylu), Hüseyin Salmasi, Ebdülmelik Beylegani, Mensur Tebrizi, Hüseyin Urmevi ve onlarca başka alim ve şairin, Arap, Fars dilli doğu medeniyetinin gelişmesinde büyük hizmetleri olmuştur. XI. yüzyılda yetmiş yetenekli Azerbaycan alim ve şairlerinden biri de Muineddin Ahmed Tantarânî Maragi idi (Çelebi, 1972:1340-1341,1362,1943; Karatay, 1969:2435; Gümüş, 2009: 236; Kortantamer, I. Eski Türk Edebiyatı Kolloyumu, 1992; Kortantamer, 1994: 1-10; Sami, 1306, VI/4587, 4588; Parmaksızoğlu, 1977:299-300; el-

lanmıştır. Kasidelerinin birinde "İnsanların hepsi sanki dikendirler. Ben boş yere bu dikenlerin arasında çiçek arıyorum" diye zamana ve insanlara acı acı sitem etmesine, rağmen Getran'ın şiirlerinde insan sevgisi, insana, onun hayırseverliğine inancı kuvvetlidir. Doğu Rönesansının bir parçası olarak Azerbaycan Edebiyatı esas itibariyle Arap ve Fars dillerinde oluşturuldu. Aynı dönemde faaliyet gösteren Mümkân Tebrizi, Hattat Nizami Tebrizi, Ali Tebrizi, İskafi Zencani, Kafi Zafer Hemedani, Mansur Tebrizî gibi kudretli Azerbaycan şairleri söze, onun tanrı kudretine sonsuz saygı besleyerek onu bayağı ve çoğu zaman anlamsız karakter taşıyan medhiyeçiliye sarf etmekten kaçmaya çalışıyorlardı. Onlar sanat edebiyatın gerçek, adalet ve insanlık, hümanizm konumundan çıkış yapması ilkesini temel alıyor ve kendi kalemlerini de bu yönlerde kullanmaya daha çok tercih ediyorlardı. Azerbaycan edebiyatının ünlü temsilcilerinden biri olan Getran Tebrizi'nin yaratıcılık mirası, "Divan" ve Fars dilinin izahlı sözlüğüne adanmış "Et-tefasir" adlı bilimsel eserden ibarettir. Onun şiiri yüksek şiir tekniği, ince zevk ve keskin gözlemin rengarenk fikir -estetik ifade ve üslup benzersizliği özeldir. Şairin eserlerinde hayatîyet, doğallık, insan duygularının realist ifadesi tercih olunur. Hayattaki bütünlüğüne, doğanın eşsiz, renkli ve zengin güzelliklerinden yararlanarak onları şiirsel bir dille tavsif etmek kudreti, insanlığın, saf aşkın kadrini bilip bu ahlaki meziyetleri takdir ve tebliğ mahareti Getran Tebrizi şiirinin karakteristik özelliklerindedir. O, aşkta vefayı ister. Getran Tebrizi, Tebriz'de doğsa da, onun hayat ve faaliyetinin temel parçası Gence'de(1991'de Azerbaycan'ın bağımsızlığını kazanmasından sonra bu ülkenin ikinci büyük şehridir. Şehrin isminin yaranması ile ilgili iddia Azerice'de gence ([Türkiye Türkçesinde](#) "geniş", "geniş yer", "genişçe") sözünden ortaya çıkmasıdır. Bu söz sonradan "gence" olarak kullanılmaya başlanmıştır.) geçmiştir. Bu durum şairin yaratıcılığında vatan hasretinin, gurbet şiirinin de ortaya çıkması ile sonuçlanmıştır. Bu tesir ise şiirsel sözün malzemesi gibi ortaya çıkıyor, kendisinin fikir-estetik ifadesini buluyordu. Getran Tebrizi'nin şiirindeki hayatîyet şairin nesnellüğünün yanı sıra, tarihi ve toplumsal olaylara ilgi ve merakından, onları şiir diliyle tarif etmek eğiliminden de kaynaklanır. Şairin 1046 yılı Tebriz zelzelesine adadığı kaside ve diğer eserleri bu fikri söylememize neden olur. Onun kaside, rubai ve gazellerinde çalıştırdığı epitetler(Herhangi bir türün isminde, cins isminden sonra yazılan, türün adını belirleyen sıfat ya da isim. Pinus (cins ismi) nigra), mukayese ve mübâlağalar da gerçek hayattan, doğanın kendisinden gelir. Getran'ın yılın mevsimlerine ve onlara uygun olarak doğada yaşanan değişikliklere adadığı şiir örnekleri kendisinin eşsiz zarafeti, içerik zenginliği, anlam derinliği, sanat-estetik güzelliği ile dikkati çekiyor:

Cemaat büründü büsbütün Xeze(haza),
Ağaçlar üstünden esdikçe hazan.
Havalar tutuldu, sular duruldu
Dünya hiddetlendi, qocaldı(yaşlandı) delikanlı.

Almayla, heyvayla(ayva), narla dolu bağ,
Boş kaldı laleden, gülden gülüstan.
Kekik qaqqıltısı(gülmesi) kesildi dağdan,
Qırqovul(sülün) soluğu gelmiyor tarladan.

Hayatîyet, düşündürücülük, nasihatçılık, sosyal-felsefi derinlik Tebrizi'nin şiirine özgüdür. Onun yaratıcılığı Ebu'l-Ula Gencevi, E. Xaqani, Felek Şirvani, Nizami Gencevi vb. şairlere derin etki etmekte yeni edebi yönün ve geleneğin temelini atmıştır. Bunun sonucudur ki, Getran'ın yaratıcılığı çağdaşları, yakın halefleri ve sonraki yüzyılların ilim ve sanat adamları tarafından yüksek değerlendirilmiştir. Getran 1088 yılında Tebriz'de dünyasını değiştirmiş ve Surxab mahallesindeki ünlü şairler kabristanlığında defin edilmiştir.

Bağdâdî, 1951, I/80; ez-Ziriklî, 1980, I/145; Brockelmann, 1937-49:GAL, I/292; Sezgin, 1965:GAS, I/446; Kehhâle, I/272; Parmaksızoğlu, 1977:XXV/298). Sami, 1306, IV/3018;Devletşah, 1963:51; Cona, 418/XXV)².

Devletşah Semerkandi'nin "Şairler Tezkiresi"nde ve başka ilmi-edebi kaynaklarda Ahmed Maragi "imam, mevlana, üstad, hikmetli söz hükümdarı" diye bilinir. O, XI. yüzyılın ilk yarısında doğmuş, aynı yüzyılın sonuna kadar yaşamıştır. Büyük Selçukluların veziri Nizamül-Mülk, Marağada büyümüş, orada büyük alim ve şair olarak tanınan Ahmed Tantarânîyi, 1067'de Bağdat'da açılan "Nizamiye" üniversitesine daha ilk günden davet etmiş ve Tantarânî, ömrünün sonuna dek aynı üniversitede hoca,

2 Bağdat'taki Nizamiye Medresesi'nde müderrislik yapan Mu'inad-Din Ahmad b. 'Abd ar-Razzâk at-Tantarânî (ölm. 1092), vezir Nizamülmülk'ü övdüğü kasidesi ile ün yapmıştır. 'Abd ar-Razzak at-Tantarânî'nin, "Kaşidat at-Tantarânîyya"si;Topkapı Sarayı, III. Ahmed Kitaplığı No: A 2435'de kayıtlı bulunmaktadır. Aharlı kâğıt üzerine 305 mm. boyunda ve 210 mm. eninde 6 yapraktır. Sayfada 3 satırı 125 mm. uzunluğunda harekeli güzel sülüs ve 4 satırı 90mm. uzunluğunda nesihle 7 satır vardır. Abu'l-Fath at-Tabrizi eliyle 972 (1564)'de kopye edilmiştir. Arabic and Ottoman Turkish Manuscript. at-Tantarânî, Ahmad İbn 'Abd ar-Razzaq (Died ca. 485 AH/1092 AD). Al-Qasidah At-Tantaraniyyah (The Tantarânî Poem). An interesting poem in praise of Nizam al-Mulk al-Hasan Ibn 'Ali Ibn Ishaq (408-485 AH/1018-1092 AD), the famous vizier of the Saljuq sultan Alp Arslan (died 1072 AD). In the present version, each line of Arabic verse is followed by two lines of Ottoman Turkish verses. Folios 44a-46a. Regarding the poem, see Geschichte Der Arabischen Litteratur, I, 253, Supplement, I, 446; Arap Edebiyatı'nda el-Kasidetu't-Tantarâniyye adıyla meşhur bir kaside vardır. Bu, Bağdatlı şair Ahmed b. Abdurrezzak et-Tantarânî (Öl. 485/1092) tarafından Selçuklu veziri Nizâmülmülk'ü medhetmek için yazılmıştır. et-Tantarânî, Nizâmülmülk zamanında Bağdad'daki Nizâmiye Medresesi'nde müderrislik yapmıştır. Ölüm tarihi, Brockelmann'a göre; 480/1087 dir. (GAL, I/292; Leiden, 1943, E. J. Brill). Şerh: Tunca Kortantamer'in tanımı ile: "Bir metnin daha iyi anlaşılmasını diye, o metni bağkalarından daha iyi anladığı kanaatinde olan kişiler tarafından açıklanması"dır. Nizâmülmülk Hasen b. 'Ali b. İshâk et-Tûsî (1018-1092). Büyük Selçuklu Devleti'nin ünlü veziri ve ortaçağ İslâm dünyasının en tanınmış devlet adamıdır. Horasan'da Tûs şehrine bağlı Nûkân kasabasında doğdu. Daha küçük yaşta bilgisi, zekâsı ve çalışkanlığıyla dikkat çekti. 1063 de Alp Arslan'ın veziri oldu. Alp Arslan 1064 Selçuklu sultanı ilân edilince de Nizâmülmülk, bu büyük devletin baş veziri mertebesine kendiliğinden yükselmiş oldu. Ölümüne kadar, 29 yıl Büyük Selçuklu Devleti'nin vezirliği aralıksız yürüttü. Alp Arslan ve oğlu Melikşah'ın vazgeçilmez yardımcısı olmuştur. Devlet teşkilatında, idarî, malî ve askerî alanlarda aldığı tedbirler ve getirdiği düzenlemelerle Büyük Selçuklu Devleti'ni orta çağın en sağlam teşkilatlı bir devleti haline getirmiştir. İslâm dünyasının büyük bilginlerini Hemedan, Rey, Herât, İsfahan, Nîşapur, Belh, Merv vb. şehirlerde kurduğu Nizamiye medreselerinde toplayarak Büyük Selçuklu Devleti'ni ilmin her dalına değer veren ve koruyan yüksek bir kuruluş haline getirmiştir. Nizâmülmülk, âlim ve edip bir zattı. Farsça ve Arapça şiirleri vardır. Devlet idaresindeki görüşlerini açıklayan ve Siyâsetnâme adını verdiği bir de eser kaleme almıştır. 1087 ile 1092 yılları arasında yazılan bu eser, Türk-İslâm devletlerinin idarî, malî, askerî, kültürel ve sosyal yapılarını belirttiğinden, öteden beri dikkat çekmiş ve hemen hemen bütün Batı dillerine ve Türkçe'ye tercüme edilmiştir. Nizâmülmülk 485 yılında İsfahan'a giderken, bir suikast sonucunda ölmüştür. Nizâmiye Medresesi: Nizâmülmülk tarafından Bağdad'da kurulan ve 1067 yılında öğrenime açılan bir medresedir. Zengin kütüphanesi ve Şafiî fıkhına göre düzenlenen programı bir yana, Nizâmiye Medre güven ve kontrol altına alınmış olmasıdır. Nizâmiye Medresesi ile doğan yeni tip medreselerde öğrenciler için yurtlar, kütüphane, banyo, yemekhane ve hastane ile, öğrencilere ödenen burs gibi, masrafları karşılayacak vakıf tesisleri kurulmuştur. Nizâmiye medresesi ile öğrencileri yedirip içiren ve barındıran dört yıllık yüksek öğrenim veren bir okul şekli doğmuş oldu. Bağdad Nizâmiye Medresesi dışında, başka şehirlerde de medreseler açılmıştır.

şimdiki anlayışla Prof. Dr. olmuştur. Elimizde olan bütün kaynaklar göstermektedir ki, Ahmed Tantarânî, güzel şiirler ve nefis eserler yazmıştır. Onun bir kasidesi daha da çok tanınmış, kendi sağlığında bütün yakın ve orta doğuya yayılmıştır. Şimdi ise dünyanın tanınmış elyazma hazinelerinde aynı kasidenin elyazma nüshaları saklanmaktadır. Azerbaycan SSCB İlimler Akademisi Elyazmalar Enstitüsünde bu kasidenin sekiz elyazma nüshası vardır. Bu kaside en çok şu üç ismiyle "Tantarânîyye", "terciyye" ve "tersiyye" tanınır. Kaynaklar göstermektedir ki, XI. yüzyıla kadar Arapça dilli edebiyatta bu tür bir kaside yazılmamıştır. Bu tür "terci" kasidenin bütün Arap dilli edebiyatta ilk yaratıcısı Ahmed Tantarânî, Fars dilli edebiyatta Getran Tebrizi, Azerbaycan-Türk dilli edebiyatta ise Nesimi olmuştur. "Tantarânîyye Kasidesi"ne Ortaçağlarda Arapça ve Farsça bir kaç not yazılmış, kaside Azerbaycan-Türk, İngiliz, Fransız, Rus (bir kısmı) dillerine tercüme edilmiştir. Ortaçağlarda Azerbaycan-Türkçesine yapılan tercüme çok edebi olmuş, kasidenin umumi mahiyeti, manası saklanılsa da sanki yeni bir eser yazılmıştır. Ahmed Tantarânî Marazinin hayat ve yaratıcılığı, bu yüzden de onun meşhur kasidesi bugüne dek Azerbaycan edebiyatı tarihinde kendi yerini almıştır. Bu yetenekli Azerbaycan alim ve şairinin yaratıcılığı ile okuyucularımız, az da olsa, tanıştırmak için enstitümüzdeki elyazmalar aslında kasidenin tenkidi metnini tertip ettikten sonra, onun Azerbaycan Türkçesine Ortaçağlardaki edebi tercümesi ile birlikte filolojik tercümesini yaparak okuyucularımıza takdim ediyoruz (Saraç, 1995:82, 83; el-Yalvâcî, 1265: 33; Çelebi, II/1340; Akdemir, 1999: 22,317); el-Muhendis, 1984:94; Mevlevî1973: 109); Devletşah, s. 51)³.

'Tantarânîyye' Kasidesinin Tenkidi Metninin Tertibi*

Ortaçağlarda çok yaygın olan "Tantarânîyye Kasidesi", Azerbaycan-Türk ve Fars dillerine ya nazımla ya da nesirle tercüme edilmiş, Arap ve Fars dillerinde notları yazılmış ve şimdi kasidenin kendisinin, tercüme ve notlarıyla elyazma nüshaları dünyanın tanınmış bütün elyazma hazinelerinde bulunmaktadır. Ancak Ortaçağlarda kasidenin orijinal metni aktarılırken bir dizi yanlışlıklara yol açtığından ve kasidede "katiplerin isteğine göre düzeltilmişinden", ister kasidenin asıl metninde ve isterse de notlarda tahrifler ve değişiklikler yapılmıştır. C. Kahramanov belirtmektedir ki, hattatlar klasik şairlerin eserlerini tıpkısı suretinde aktarmakla yetinmemektedirler, çok zaman aynı şiirleri zamanın sosyal-siyasi coğrafyasına göre uygunlaştırarak, kendi zevklerine

3 Şeyhülislâm Kemal Paşazade de, Tantarânîyye kasidesini tercüme edenler arasındadır. Ancak o, kasidenin özünü, manasını korumakla beraber kuru bir tercüme, mana aktarımı yoluna gitmemiş beyitleri bir nevi şerhederek manaya zenginlik kazandırmıştır. Belki de manzumenin bazı nüshalarda şerh olarak nitelenmesi bundan dolayıdır (Saraç, s. 83).

4 el-Kasîdetu't-Tantarânîyye.

* Çalışmamızda makale sonundaki taranmış Arapça metinlerden yararlanılmıştır.

uygun şekli verirlerdi. Bütün bunlar ayrı-ayrı devirlerde aktarılan metinlere çeşitlilik getirir, aynı şairin şiirlerinin başka-başka şekillerinin de meydana gelmesine, hatta aynı şaire ait olmayan bir çok edebi parçaların yayılmasına sebep olmuştur (Kahramanov, 1973: 6). Arap dilli edebiyatta şiirlerinin zorluğuna göre numune sayılan Mütenebbiden de karışık ifadeler kullanan Ahmed Maragi Tantarânî bu kasidenin "az daha her bir satırında maharetle sözleri oynatmakla "sözleri o kadar mecazi manada kullanmıştır ki, bilgili katipler ve tahlilciler şaşmış, hatta büyük edebiyatçılar da hayrete düşmüştür. Kasideye çokça tahlil yazılmasının asıl sebeplerinden biri de budur ki "tahlillerin yazılmasını kaçınılmaz kılmıştır" (Kırmski, 1981: 366). Dipnotsuz, tahlil yazan alim ve edebiyatçılar kasidenin bir kaç elyazma nüshasını kıyaslayarak kendi işlerini görmüşlerdir. Lakin buna bağlı kalmayarak, her biri ayrı-ayrı muhtelif yanlışlıklara sebep olmuşlardır. Kasidenin nispeten son ortaçağlara dahil ettiğimiz bir tahlilin müellifi Muhammed bin Sedin sözlerini bir daha burada hatırlatmak uygun olur; o, "İmam, alim Tantarânî Maragin'in Kasidesi, akılları gayretlendirip çıkılmaz duruma düşüren, fesahat ve belagat mezmununda olduğundan onun bir sıra beytlerinin yanlış yazıldığını bulduktan sonra (italik not bizimdir-Ebülfaz Elçibey) zorluklarını halletmek ona toplu bir tahlil yazmak istedim" (Muhammed bin Se'd, D716, ver. 46b.). Muhammed bin Sed, çok hayırlı bir adım atsa da, yine de yanlış yapmaktan yakasını kurtaramamıştır. Bütün bunlar ona göre ortaya çıkmıştı ki, Ahmed Tantarânî'nin kendi eli ile yazdığı nüsha araştırmacılara ulaşmamıştı, onlar da kendi sırasında durumdan en uygun çıkış yolu bulmak için bilinen manada metinşünaslık işi yapsalar da onu sonuna kadar tamamlayamamışlar, kasidenin tenkidi metnini tertib etmemişlerdir. Bu gün de ister yapılan yanlışları gidermek, ister Ahmed Maragin'in yaratıcılığını onaylamak, ister kasidenin edebi-bedii değerini doğru kıymetlendirmek ve isterse de onu Azerbaycan Türkçesine ve başka dillere tercüme etmek için ilk sırada kasidenin tenkidi metnini tertip etmek en zaruri şart olduğundan, onu yerine getirmeyi kendimize amaç edindik. Azerbaycan SSC İlimler Akademisi Elyazmalar Enstitüsünde kasidenin sekiz elyazma nüshası vardır. Bu elyazmaların birkaçında kasidenin kendi ile beraber onun muhtelif dillerdeki tahlil, izah ve tercümesinde verildiğinden, onlar tenkidi metnin hazırlanmasında büyük ehemmiyet gösterir. Tenkidi metnin tertibinde asıl nüsha gibi B-2402 şifreli toplunun 240b-246b sayfalarında bulunan nüsha kullanılmıştır. Şart olarak B-1 (Bakü nüshası-1) adlandırdığımız bu nüshada kasidenin kendisiyle beraber, Muhammed Esferainin ona yazdığı tahlilde kendi yansımaları bütünlükte bulabilmiştir. Dünyanın tanınmış elyazma hazinelerinin kataloglarında ve Katib Çelebi'nin "Keşf ez-zünun" eserinde Muhammed Esferaininin tahlili ayrıca gösterilir ve bu, öncelikle tahlillerden biri, değerlisi ve yaygını gibi kabul edilir. XIV. yüzyılda yaşamış Muhammed Esferainin tahlili şimdilik elde

ettiğimiz tahliller içerisinde en eksiksizi ve en doğru olanıdır. Müellif Esferaini kendi dediği gibi “kasideyi uzunluğa yol vermemek üzere tahlil etse” de her bir sözünün asıl manasını göstermekle beraber, onlardaki mecazi anlayışı da gösterir, Arap dilindeki muhtelif sözlerle onları aydınlatır ki, bunlar da şiiri derinden duymakta okuyucuya aşırı kıymette yardım ediyor. Tahlilci bir yerde sözünü ona benzer, muhtelif sözüyle-sinonimle okuyucuya ulaştırırsa, başka bir yerde bu mümkün olmadıkça, eş anlamlı kelimelerden yararlanır. O, kasideyi beyit-beyit bu tür kullanır, bununla beraber, beytlerdeki sözler arasındaki gramer yapısı ile alakaları da gösterir. Gösterilen toplunun 240b sayfasında kasidenin yalnız on beyti arka arkaya yazılmıştır. 241a sayfasından “mevla müezzem ve fezlilumem” Behiştî Esferainin tahlili başlar. Burada birinci beyitten başlayarak sonuna kadar bütün kasidenin asıl metni beyt-beyt yazılarak ayrıca tahlil edilir. 242b sayfasının kenarında onuncu beytin Azerbaycan Türkçesinde nazımla tercümesi de yazılmıştır. 243b sayfasında 15-17. beyitlerin Farsça nazımla tercümesi, 246b sayfasında 33-35. beyitlerin Azerbaycan Türkçesinde nazımla tercümesi yanlarında yazılmıştır. Toplunun başka sayfalarında olan sonuç kısmında onun hicri 1084 (1672m)de aktarıldığı gösterilir. Buna göre söylenebilir ki, kasidenin başka şeklinde Azerbaycan Türkçesinde tercümesi hatta XVII. yüzyıldan önce edilmiştir. Nüsha anlaşılır nestelik hattı ile, kara mürekkeple Avrupa’da yapılmış beyaz kağıda yazılmıştır. Tahlilin metninde kasidenin beyitleri ve ayrı-ayrı sözlerin üstü çizilmiş yani silinmiş, arada sırada da işaret konmuştur. Kasidenin tenkidi metnini hazırlarken ikinci nüsha gibi incelediğimiz elyazmanın numarası A-411-dir. Bu nüshada kasidenin beyitleri ayrı-ayrı yazılmış, arkasından Farsça tercüme, tahlil ve gramerli izahı yapılmıştır. Tahlilin yazarı olan Tac İbrahim Tebesi son kısım (netice) da yazmış, orada kasideyi orta asır edebiyatçılığı bakımından toplu halde tahlil etmiş, sonunda “bu kasidenin sanat-kârlık yönleri çoktur ve bu kısa tahlil ona layık değil” dipnotlarını da ilave etmiştir. En sonunda tahlilin 808 yılının ikinci cümad ayının sonunda (1405 Aralık ayında) yazıldığı belirtilmiştir. Bu nüshanın yüzü ise (paleografik verilere göre) XVII. yüzyılda aktarılmıştır. Kaside nestelik hatla, tahlilin metni sanat ve edebi yönleri çok olan nestelik hatla, siyah mürekkeple, Avrupa’da yapılan ve su damgası açıkça görünen nazik kâğıtla yazılmış, kasidedeki bir sıra dipnotlar işaretlenmiş, metnin kenarlarına da Farsça birkaç ilave açıklama yazılmıştır. Bu nüsha, eserin,-71b-79a sayfalarında bulunur. Tenkidi metnin tertibi için B-6817 numaralı toplunun özel bir önemi vardır. Bu toplunun 197b-199a sayfalarında kaside bütünlükle belirgin, anlaşılır nesh hattı ile, onun kenarlarında ince nestelik hatla Ortaçağlarda Azerbaycan Türkçesine her beytin bend halinde tercümesi yazılmıştır. Topluyu düzenleyen XIX. asrın yetenekli alim ve hattatı Abdülğani Nuhevi, birinci beyitten 9. beyitteki Arapça dipnotlarının çoğunun yanında, altında ve

üstünde Azerbaycan Türkçesinde manalarını da yazmış ancak bu işini sonuna kadar devam ettirmemiştir. Bütün üstün yönleri ile beraber, bu nüshada da birçok dipnotlar aslından farklı yazılmış, örn: "mahi" (kaybolmuştur)-"mafi" (yoktur) gibi, "belvehu" (belası)-"yelvehu" (kaldırmıştır, eğmiştir) gibi vb. yazılmıştır ki, bunlar da şiirin manasını bazı yerlerde az, bazı yerlerde ise çok değiştirmiştir. Kaside ve tercümenin metni siyah mürekkeple, başlık kırmızı mürekkeple Avrupa yapılan hafif kağıtlara yazılmıştır, aktarılma tarihi X. 1250, şaban (1834, Aralık).

Enstitümüzde saklanan D-716 numaralı elyazma toplusu özellikle dikkat çekicidir. Öyle ki, bu topluya dahil olan eserlerin hepsini katip İbn Zeynalabidin Cavanşiri 1270 (1854-1855)de Azerbaycan'da aktarmış, onun 23b-25a sayfalarında Tantarâniyye Kasidesini bütün olarak yerleştirmiş ve işaretlendirmiştir, 46b-52b sayfalarında ise kasidenin yine de işaretli metnini beyit-beyit ve onların ardından Muhammed Bin Sedin de Arapça tahlilini yapmıştır. Yalnız 13. beyitten sonra gelen beyitlerin yerini boş bırakarak, o tahlillerini yazmıştır. Enstitümüzde saklanan D-716 numaralı elyazma toplusu özellikle dikkat çekicidir. Öyle ki, bu topluya dahil olan eserlerin hepsini katip İbn Zeynalabidin Cavanşiri 1270 (1854-1855)de Azerbaycan'da aktarmış, onun 23b-25a sayfalarında Tantarâniyye Kasidesini bütün olarak yerleştirmiş ve işaretlendirmiştir, 46b-52b sayfalarında ise kasidenin yine de işaretli metnini beyit-beyit ve onların ardından Muhammed Bin Sedin de Arapça tahlilini yapmıştır. Yalnız 13. beyitten sonra gelen beyitlerin yerini boş bırakarak, o tahlillerini yazmıştır. 33-35. beyitleri hem yazmamış hemde tahlil etmemiştir. Bununla beraber, şiirin 9. beyitindeki "mahi" dipnotu 24a sayfasında doğru yazıldığı halde, 48b sayfasında "mafi" şeklinde, "ğeda" dipnotu ise aksine, 48b sayfasında doğru yazıldığı halde, 24a sayfasında "geza" şeklinde yazılmıştır. Buradan da belli olmaktadır ki, katip bunları ayrı-ayrı nüshalardan almış, yanlışları düzeltmemiştir ya da bunun farkına varamamıştır. Buna göre de kasidenin bu topluda verilen iki nüshasını ayrı-ayrı nüsha gibi kabul etmeliyiz. Bunu da kaydedelim ki, işaretlerde tesadüfi yanlışlara da rastlanılır. S-12b numaralı toplunun 151b-152a sayfalarında kasidenin kendisi ile beraber, onun kenarlarında edebi ve dil yönünden de tahlili Arapça yazılmış, bir dizi beyitlerin tahlili 153a-b sayfalarına aktarılmıştır. Bu tahlil çok hassas ve çok zor okunan nestelikle yazılmıştır. Kasidenin başlığı yanlış yazılsa da, metinde kaynaklanan yanlışlar azdır ve tenkidi metnin hazırlanmasında özel önemi vardır. Kasidenin bir kaç beyti neshle, kalanlar ise nestelikle yazılmıştır. Elyazma 1084 (1673)de aktarılmıştır. Kasidenin elyazma nüshalarından biri de B-256 numaralı toplunun 42b-44b sayfalarında bulunmaktadır, burada kasidenin Farsça satır altı tercümesi-yani karşılıklı-de yapılmıştır. Kasidenin mana zenginliği, dipnotlarının çeşitliliğine

göre, katipler onu ya işaretli aktarmış, ya da kendileri işaretlendirmişlerdir. Bu nüsha da hem kasidenin metninde, hem de işaretlerinde çokça yanlışlığa sebep olunmuştur. Buna göre de onun Farsça satır altı tercümesinde de yanlışlar yapılmıştır.

B-4767 numaralı elyazma toplusunun 92b-94a sayfalarında kasidenin 20 beyiti ve onların Arapça tahlili yazılmıştır. Metnin adı, ya da hutbesi yazılmamış, doğrudan ilk beyit yazılmış ve tahlile başlanmıştır. Buna göre de tahlilcinin kimliği belli değil. Hepsinin anlaşılmayan bir yönü kendisini sık sık gösterir; öyle ki, şiirin metninde bir dizi dipnotlar yanlış yazıldığı halde, tahlilde aynı dipnotlar doğru yazılmıştır (reşik-segik, sadr-sudur vb.). Birkaç beyit bir-iki satırda tahlil edildiği halde, birkaçı geniş tahlil edilmiştir. Genellikle bakıldığında ise, elyazma az önemli olduğundan tenkidi metnin tertibinde onun farklı yönlerine de çok dokunulmamıştır. Bununla yetinilmeyecek, kasidenin tenkidi metninin tertibinde bir kaç ayrı-ayrı dipnotların doğru bulunup yerine konulmasında bu nüsha şüpheleri ortadan kaldırmaya yardımcı olur. Nüshayı 1227 yılı zilkade (1812, Aralık) ayında Ahmed bin Hangeldi aktarmış, kasidenin metnini neshle, satır altı tercümesini süslü unsurla nestelikle Avrupa kağıdına yazmıştır. Tenkidi metnin tertibinde yalnız Bakü nüshalarından yararlandığı için, onların şartı işareti "B" harfi ile gösterilmiştir. (B-2402-B-1, A-411-B-2, B-6817-B-3, D-716 (23b-25a)-B-4, D-716 (46b-52b)-B-5, 2-126-B-6, B-256-B-7, B-4764-B-8).

'Tantarânîyye' Kasidesinin Azerbaycan Diline Filolojik Tercümesi

Ey kaygısız, gönlümü telaşla ızdıraba saldın
Uzak git, niyetinle beni titrettin, aklım da bu çalkalanmada kayboldu.

Ey ok (ince) belli, belimi eğdin yay eyledin, gel onu düzelt.
Sevgiden boşalt, seni sevmeyi görev edinen yüreğim beni öldürdü.

Ey bal yanaklı, dertten kendi yaşım, yanağımda yarıklar açtı.
Kendi yaşım bir yakışır, ey kara benli (hallı), kendime senden olan (dolmuş) kara bulutlar geldi.

Aşıklar zümresine daha ne kadar ihtirasa gelmiş-aşka gelmiş-aşkın kanını içireceksin.
Bir topuktaki halhaldan kaç defa kara ölüm-dert-göndereceksin? !

Yüreğim aşk havasının şerbetinden mest olmuş sarhoştur.
Dudağından bana şarap ver (çünkü) o, orada cennet suyu Selsal gibi akar.

Kendi yüz (ün)den ışık saçtın bütün aşıklara, (onlar sana) hayran oldular-sana tutuldular.
Hayran kalbim seni (hasretle) istiyor, ona bir öpücük bağışla.

Yürüyende gitti ok gibi süzüldün ey ahu,
Ağzının suyu şaraptır ve bu şaraptan başka şarap yoktur.

Aden⁵ bağında hala da dolaşmaktadır o adam ki, koparmıştır,
Senin yanağının bostanından, kendi eliyle, koku veren elma gibi meyveden.

Hiçbir zaman beni sevindirmedin, ilk baştan (yalnız) hüznle azap verdin.
Severek sevindir, sabahtan gece oluncaya kadar kederin içerisinde güçsüz olurum.

Sevgini zaman-zaman yüreğimde saklamıştın, o da bana eziyet verdi.
Gizli gizli akan göz yaşlarım güneş gibi ışık saçtı.

Elğavaniye (has) kara gözleri sevmemden dolayı kim beni kınarsa o azmıştır.
Çünkü bu iş bana lütüfkâr (fettah-hediye vermeyi seven) Tanrımdan hediyedir.

Beni ızdırab verenden kurtar, çünkü şimdi ölümüm bana yetmekte,
Bize yürekten yumuşak bu iş, dostların yürek sancılarını yumuşatır.

Kavuştuğumuz yerlerde ayrılık bir alçak gibi, durup, dolaşır.
Gitme, göçün fazlalığından sakın, ayrılık kavuşma meydanında istediğini yapar.

Sen benden yüzünü döndürerek, kendi kibrinle yüz çevirmektesin (uzaklaşmaktasın)
Bencil olma, genç erende kendi yüreğinin benciliğinden mahvolmuştur.

Sevgi kemerini mekansızca belime sıkıca bağladığımdan beri
Ateşler içindeyim, bu tür kemerdense ateş daha iyidir.

Gönlüm sevgi yangınının ızdıraplarından coşunca kendisini kaybeder.
Yürek, bir sihirli göz kırpmaktan şaşkınlığa düştüğünden bu yana kendisine gelmiyor.

Ceylanların sevdasını bırak, şanlı bir başkanın -
Bir eli açık ağa, asilzadeler ağasının övgüsünü seç, O, (ayıp bir yönü kalmadığı için)
ayıpları gizleyen elbisesini çıkarmıştır.

Her bir Büyük işin ağası, o, ülkelerin ağalarının başı olmuştur.
Dini ve (adeti) güçlendirendir, belası azgınları darmadağın etmiştir.

İslam dininin gururu, herkese varlığını veren
O, öyle bir yüksek insandır ki, kendisine yeterince saygı gösterilmesini istemiştir.

5 Edn -cennette bağ adı.

Doğru iş yapanlara yardım eden, el açıkların öncüsü,
Adaletli, Hint kılıcını zalimlere kullanan acımasız biridir.

Savaşlarda atlarını (kaybeden), yetim kalan gençler, evlatlar,
Onun şefkatini duyardı, o, yetimlerin her şeyidir.

O, kendi arzularından vazgeçmiş, yalnız Allah (yolunda) oruç tutmuştur.
Düşmanı öldürmekten başka, (bunun içinse) o, (bir diğer elinde) kesmez kılıç tutmuştur. (Bir elinde Kur'an, bir elinde kılıç olmuştur.)

Bir aslandır ki, isteği aslanları öldürmek ve toprağa gömmektir.
Gırtlakları sıkmaya beş kat gücü yeter, (başkanların-liderlerin) başlarına susamıştır.

Sahib⁶ onu görseydi yazı sanatından tövbe ederdi
Ya da Rüstem bir yerde ona yenilse, korku (Rüstemi⁷- Özön, 1954:226.) yıkardı.

Ey, yanında Allah yolundan ayrılmayan, Allah yolunda doğruca ilerleyen, alimlerin yükseldiği en Büyük alim,
Ey, kendi dünyasında bilginlere kendi müminlik eğitimi ile doğru yol gösteren zahid,

Ey, Devletin temeli (Nizamül-mülk), ey, insan oğlunun gururu, ey o kimse ki,
Eğer yardım dileyen mazlum gelse, onun yanına, yardımın ile el açıklığını göster.

(Onun sayesinde) Mustafa⁸ dininin emirleriyle geldi:
-Bu dinden dönenler savaşta öldürüldüler.

Görevi, onu dost bilenlere kendi mal varlığından bağışlamaktır.
Haksızlığı karşı nefreti seçen insan elleri kelepçeli öldü.

Korkusu ile dağları öyle titretir ki,
Korkulu Ad⁹ (tayfası) onu görseydi, korkudan zulüm etmezdi.

Düşmanların toplantısında, gece gezen ecel sevinir, bu ondandır
Onları korkuttuğundan bu yana, korkunun da tesiriyle, kınlarından çıkmıyorlar.

6 Sahib ibn Abbad (995'te ölmüş). Büheyhilerin divan ağası (sahib) idi. 18 yıl vezir olmuş, meşhur edip, şair, alim, dilcilerdendi. Yazı divanının en büyük yaratıcılarından sayılır.

7 Rüstem -Zal oğlu Rüstem'den bahsediliyor. Rüstem: Firdevsi'nin Şehname destanının baş kahramanıdır. Ataları yiğitlikle ün almışkimselerdi, fakat, Rüstem'in yiğitliği hepsininkini bastırmıştır. Delikanlılıkta birtakım korkunç devleri, filleri öldürme şeklinde başlayan olağanüstü halleri gün geçtikçe gelişmiştir. M. Ö. IV. yüzyılda Keykâvus zamanında yaşadığı söylenir.

8 Mustafa -Muhammed peygamberin mahlaslardan biri.

9 Ad Kavmi

Adaletlidir, insaf çeşmesinin gözü onun (eliyle) yıkanır.
Kahredendir, düşmanlara adaletsiz davranmakla (onlardan) iyi yaptığını gösteriyor.
Ağa olmuş, ona haset edenler şiddetle aşağı iniyor.
Çünkü onun yüksekliği toprağı savuran kara yel gibi onları süpürür.

Onun yanına gelen istekte bulunana ödemeyi yapmaktan vazgeçmez.
Hemen vermeyi sever, yardımı geciktirmekten hoşlanmaz.

Gökteki bulut yağmazsa zarar etmez,
Onun sabah bulutu damlalarını çilediğince yağmur insanlara yeter.

Her zaman düşmanın isteğine karşı durmalısın ve bayramın gelmesiyle sevinmelisin.
Öyle bir memnuniyet içinde ki, en tükenmez münasebetler orada birbiriyle birleşmiş.

Tantarâniyye Kasidesinin Ortaçağlarda Azerbaycan Türkçesine Yapılmış Tercümesi

Ey vefasız mehriban¹⁰ avare¹¹ ettin gönlümü
Hicr ile bi-sebr edüb¹² çaresiz koydun gönlümü
Kaderin sahralarında derbeder Mecnun gibi
Aklımı yitirip gamâ koydun gönlümü.

Ey boyu ok gibi mövzün¹³ belimi yay eyledin
Göçerken hicrile¹⁴ beni bi serü-pa¹⁵ eyledin
Sen nigara¹⁶, hatırın hoş tut ki, aşkında halin
Cümle işgaldan benim gönlümü tesella¹⁷ eyledin.

Ey güzel yüzlü sevgilim, kim yüzündür haldar¹⁸
Çak etdi eşkim seyli yüzümü haldar
Partitinden¹⁹ oldı güzelim yaşı çünkim eşkibar²⁰
Bana her bir çeşmim oldı eyni-behr bi-kenar.

Neçe bir içdiresin uşşakına huni ciger²¹
Neçe bir derd ile yanı kılasan zirü-zeber²²

10 Mehriban: Mülayim

11 Avare: Başiboş

12 Hicr ile Bi-Sebr Edüb: Sabırsız Gidiş

13 Mövzün: Ölçülü

14 Hicrile: Gidişinle

15 Bi Serü-Pa: Başsız

16 Nigar: Sevgili

17 Tesella: Korumak

18 Xaldar: Benekli, Haldar.

19 Firqetinden: Yaratılışından, Firgetinden. Not: Azerbaycan Türkçesinde "X" harfi "H" harfine karşılık gelir. "Q" harfi bazen "K" bazen de "G" harfine karşılık gelir.

20 Eşkibar: Yaşlı göz

21 Xuni Ciger: Ciğeri kanlı, Huni Ciger.

22 Zirü-Zeber: Viran etmek, hArap etmek.

Neçe bir sagına komayub sala simü-zer²³
 Edesen halhal²⁴kibi aşıklerin bi paü-ser²⁵.
 Könlimi mahmur²⁶ eden eşkin şerarı²⁷ şövkidir
 Canımı viran eden leli-ezabın²⁸ zövkidir
 Senin lebin²⁹ cami ke³⁰ oldır çeşmeye-abi-hayat
 Cüresinden³¹ teşnesi³² ehli-mehebbet³³ cövkidir.
 Zahir³⁴ oldır çün camalına nuri ey hurşid ru³⁵
 Canü-dilden cümle uşşak eylediler arzu
 Derdimendin buseye-rühsarın³⁶ eyler arzu
 Kıl eta³⁷ kim ruhi-hube³⁸ yaraşur hulgınız³⁹.
 Ey gözü-ahuyi-Çin⁴⁰ reftarına⁴¹ urvazur arah⁴²
 Ağzının yarından ayrı yogdırır ruhi-rah⁴³
 Ey yüzi nuri-sabah⁴⁴, teleti⁴⁵ şemsi-ravah⁴⁶
 Şami-zülfin⁴⁷ zahiri-ervahe⁴⁸ olmuşdır marah⁴⁹.
 Daima cenneti-Edn içre olur meyveye-Çin
 Her ke bostan cemalından oldır meyveye-Çin
 Yangın seybulabı⁵⁰, leblerin, mau-mein⁵¹
 Gözlelerin sehri-hilalü⁵² sözlerin dürri-semin⁵³.

23 Simü-Zer: Altın tel, Altın tel (yanlış yazılmış. Sim burada tel anlamında değil, altın ve varlık demektir)

24Xalxal-Azerbaycan Alfabesinde: Halhal, Erdebil'in yakınında şehir adı

25 Paü-Ser: Ayak ve baş

26 Maxmur: ŞArap gibi içkilerin yetişmesi veya sarhoş etmesine denilir.

27 Şerarı: Kıvılcımıdır

28 Leli-Ezabın: Dudağının azabı

29 Lebin: Dudağın, Dudağın azabı

30 Ke: Cümlede artık veya izafe harftir. KI olursa: kim demektir. KEY olursa: ne zaman demektir.

31 Cüresinden: Görünüşünden

32 Teşnesi: Susamış

33 Ehli-Mehebbet: Sohbet ehli

34 Zahir: Görünen, aydınlanan, Birden bire ortaya çıkan. Xurşid Ru: Güneş yüzlü

35 Xurşid Ru: Güneş yüzlü

36 Rüxsarin: Yüzün, cehren

37 Eta: Ver, bana bir şey bağışla.

38 Ruhi-Xube: İyi ruhlu veya Ruyı- Xube olursa, iyi yüzlü demek olur.

39 Xulqiniz: Huyunuz, davranışınız, karakteriniz

40 Ahuyi-Çin: Çin maralı, Çin ceylanı

41 Reftarına: Davranışına

42 Urvazur Arah: Davranışını değiştir.

43 Ruhi-Rah: Yol Ruhu

44 Nuri-Sabah: Sabahın ışığı veya günesin sabah çıktığı an.

45 Teleti: Günesin sabah çıkışına Tulu veya Günesin teleti denilir.

46 Şemsi-Ravah: Güneş ışığına benziyor.

47 Şami-Zülfin: Saçlarının - mumu

48 Zahiri-Ervahe: Ruhların görünümü

49 Marah: Merak etmek,

50 Seybulabı: Elma armut(Seyb: elma - Gulabi: armut

51 Mau-Mein: Su ve içkin.

52 Sehri-Hilalü: Sihirli ay

Hergiz⁵⁴, ey şahi-cahanım⁵⁵, ben kulin yad etmedin
 Yad edib⁵⁶ bu hatiri-naşadımı⁵⁷ şad etmedin
 Leli-can⁵⁸ behşin⁵⁹ meyinden⁶⁰ bir piyale⁶¹ toldurub
 Bu dili-viraneyi⁶²-porsili⁶³ abad etmedin⁶⁴.

Eşkinin könlimde razın sakladum çok ruzgar
 Akibet⁶⁵ gözlerim yaşından oldu razım aşkar⁶⁶
 Sen niğarin hüsnini⁶⁷ ben zülfikarın⁶⁸ feğrini
 Söyleşürler ilü gün, şamü seher⁶⁹, leylü nahar⁷⁰.

Şol⁷¹ ke eşk içre beni eyler melamet⁷² haldır
 Eşk aşikler içinde haviyi-ikbaldır⁷³
 Eşk kim tekdiri-rebbanidir⁷⁴ anın menşeyi
 Hak-teala hezretinden kullara efzaldır⁷⁵.

Billahi, ey İsa nefasilü⁷⁶, derdüme eyle deva
 Bu beladan kim çigerden canıma eyle şefa
 Şah kulların görüncek çesmdir rehm eylemek⁷⁷
 Kıl terehhüm⁷⁸ bendene, ey Hosrovi-Şirin lega⁷⁹.

Vasilinin meydanlarında ehli-hicr eyle (r) güzar
 Şol tehiyye ehli⁸⁰ kibi kim olursa aşüftekar⁸¹
 Dariğ ede⁸² könlin seferden ey mehi-rövşen⁸³ izar⁸⁴

53 Dürri-Semin: Çok pahalı kıymetli ve değerli sey, altın ve mücevherler gibi pahalı

54 Hergiz: Asla

55 Şahi-Cahanım: Dünyanın sahi

56 Yad Edib: Hatırlayıp

57 Xatiri-Naşadımı: Sevinmeyen gönlümü

58 Leli-Can: Canımın incisi

59 Bexşin: Bağışlamak anlamında ve de, hediye vermek anlamına da gelebilen.

60 Meyinden: Şarabından

61 Piyale: Kase, şArap içilen kase

62 Dili-Viraneyi: Dele virane olmalı: Kırılan yüreği, inciye yüreği

63 Porsili: İran

64 Abad Etmedin: Sökük şehri veya evi abad etmek yani: düzeltmek, geliştirmek

65 Aqibet: Sonunda

66 Aşkar: Aydın

67 Hüsnini: İyiliklerini, iyi taraflarını

68 Zülfikarın: Kılıç

69 Şamü Seher: Gece ve sabah

70 Leylü Nahar: Gece Gündüz

71 Şol: Boş

72 Melamet: Danlamak, irad tutmak, suçlamak

73 Haviyi-Iqbaldır: Alın yazısı içeriklidir, İkbal.

74 Teqdiri-Rebbanidir: Allah'ın yazısıdır(taktiridir)

75 Efzaldır: Üstündür

76 Nefasilü: İnsafı (İsa)

77 Rehm Eylemek: Rahmetmek, Yüreği yandı, yazıklığı geldi.

78 Terehhüm: Rahmetmek

79 Leqa: Yakından Görüşmek

80 Tehiyye: Tedarik etmek, hazırlamak

81 Aşüftekar: Karışık is gören, karıştıran

Kim sefer etdikce suç eder misli-tüccar.

Ben kulundan kibr edüb iraz edersen⁸⁵ ey sanam
Sanma kim iraz ile ben bende senden usanam
Kibrü-ğüşden⁸⁶ çen⁸⁷, könül camın müseffa⁸⁸ eyle kim,
Ehli-kibrin tömesidir⁸⁹ mekrle⁹⁰ derdü elem.

Eşk zünnarın⁹¹ belüme bağliıydın ey nigar
Karü barım⁹² nara yanmakda durur leylü nahar
Zülfünün zünnarı⁹³ egdeyi-narına⁹⁴ yandı beni
Sahibi-zünnara layık olmaya illake⁹⁵ var.

Zülfi-tarazın⁹⁶ geminde⁹⁷ oldu eklim tari-mar
Çeşmi-sehharın⁹⁸ deminden könlüm oldu bi-karar⁹⁹
Can heyran olıb gilimedi hergiz kenduye
Suzeşi-eşyin¹⁰⁰ salmadan sineme naru şerar¹⁰¹.

Dilrübalar¹⁰² vasilini ko (y) eyle medhin ihtiyar¹⁰³

Şol güzide hezretin kim devletidir payidar¹⁰⁴

Sedri-alem¹⁰⁵, sahibi ezidir çün namidar¹⁰⁶

Kim şüar¹⁰⁷ kadrine konmaz ğubari-nikü ar¹⁰⁸.

Seyyidi-rövşen¹⁰⁹ nehad fözüzi-sadati-bilad¹¹⁰
Nasiri-ehli-silah¹¹¹ ve kahiri-ehli-fesad¹¹²

82 Dariğ Ede: Uzak durur.

83 Mehi-Rövşen: Işıklı ay, ay ışığı

84 Izar: Yanak. İnsanın yüzündeki yanak kısmı.

85 Iraz Edersen: Hakkına rıza gösteren

86 Kibrü-Ğüşden: Kurur öldürmek

87 Çen: Duman, sis.

88 Müseffa: Sefalı

89 Ehli-Kibrin Tömesidir: kurur ahalinin tuzağıdır

90 Mekrle: Hile ile, hukuka ile, tuzak ile

91 Eşq Zünnarın: Aşkının kemeri, Hıristiyan papazlarının kuşandığı kuşak.

92 Karü Barım: İşim gücüm,

93 Zülfünün Zünnarı: Saç bağı, toka.

94 Eqdeyi-Narına: Kineli ateş

95 Illake: İlla ki (kesin)

96 Zülfi-Tarazın: Saçların dengesi

97 Geminde: Kederinde, gamında

98 Çeşmi-Sehharın: Sihirli gözlerin

99 Bi-Qerar: Kararsız, meraklı

100 Suzeşi-Eşyin: Göz yaşının yakması

101 Naru Şerar: Kışkırık, bağırtı

102 Dilrübalar: Yüreği çalan, yürek alan

103 Medhin Ixtiyar: Gönüllü övmek

104 Payidar: Kalıcı, ebedi

105 Sedri-Alem: dünya büyüğü

106 Namidar: Adli, unlu

107 Şüar: Slogan

108 Ğubari-Nikü Ar: Güzelliğin hasreti

109 Seyyidi-Rövşen: Aydın seyt,

110 Sadati-Bilad: Şehirlerin mutluluğu

111 Nasiri-Ehli-Silah: Silahlıların zaferi, silah adamların yenmesi

Masilehet¹¹³ vaktinde rayi-pişvayı¹¹⁴ sewab
 Memleket zebtinde fikri-rehnüması¹¹⁵ her serad¹¹⁶.
 Fehri-din¹¹⁷ kim, oldı, en'amı cahan¹¹⁸ helkine e'am¹¹⁹
 İzzetü-ikram¹²⁰ olupdır ana meksudü meram¹²¹
 Edl dövrinde¹²² bana kılmaz meger çeşmi-imam¹²³
 Lütü-ehdinde¹²⁴ sunan etmez meger hülki-hümam. ¹²⁵
 Ol hidayet¹²⁶ aleminin süruri-ferzanesi¹²⁷
 Ol şehadet hatiminin¹²⁸ gövheri-yekdanesi¹²⁹
 Her kaçan şemşiri-ateşbarı¹³⁰ fergi-efşan¹³¹ ola
 Seyli-hunile¹³² dola zalimlerin ğemhanesi¹³³.
 İntigamı eylemişdir neçe¹³⁴ zülmatı-bider¹³⁵
 Ehtiramı¹³⁶ eylemişdir neçe pür simü-zer¹³⁷
 Ebrü-ehsanı¹³⁸ şu yerlerde ki yağmur yağdıra
 Meyve yerine cevahir¹³⁹ bitüre şahı-şecer¹⁴⁰.
 Cümle elzatından¹⁴¹ ol gerçek kim etmişdir siyam¹⁴²
 Tiği-piranine¹⁴³ düşmen kanın isladır te'am¹⁴⁴

112 Qahiri-Ehli-Fesad: Pis adamların kahrı, fesat ahalinin kahrı

113 Masilehet: Uygun

114 Rayi-Pişvayı: Rehberlik fikri, önderlik görüşü, fikri

115 Fikri-Rehnüması: Fikrinin yol göstereni

116 Serad: İri delikli kalbur

117 Fexri-Din: Din iftihar,ı

118 En'amı Cahan: Dünya hediyesi

119 Xelqine E'am: Halkına ödülüdür.

120 İzzetü-Ikram: Eli açıklık

121 Meqsudü Meram: Fikrinin hedefi, düşüncesinin amacı

122 Edl Dövrinde: Adalet zamanında

123 Çeşmi-İmam: İmamın gözü

124 Lütü-Ehdinde: Kararı ve vaadinde lütuflu olan adam

125 Xülqi-Hümam: Himmetli. Bir işe sıkı sıkıya sarılıp o işi bitiren. Sahi ve civanmerd. Aslan. Büyük ve sağlam.

126 Hidayet: Yol göstermek

127 Süruri-Ferzanesi: Bilgi sevinci

128 Şehadet Xatiminin: Şahadet hizmetçisinin, şahadeti sevenin

129 Gövheri-Yekdanesi: Bir tane mücevheri,

130 Şemşiri-Ateşbarı: Od gibi kılıç

131 Ferqi-Efşan: Günden yapılmış kovanın dikişinden kaçan ışık

132 Seyli-Xunile: Sel. şiddetle gelen şey, Kanlı, kan dökmeye meyilli.

133 Ğemxanesi: Gam hanesi, keder evi

134 Neçe: Kaç tane

135 Zülmatı-Bider: Karanlık

136 Ehtiramı: Saygı, hürmet

137 Pür Simü-Zer: Altınlarla ve pırlantalarla dolu

138 Ebrü-Ehsanı: Bağışlayan kaşları

139 Cevahir: Mücevher, altın ve pırlantalar

140 Bitüre Şaxi-Şecer: Ağaç kolu

141 Elzatından: İnsanlardan.

142 Siyam: Oruç

Cümle vaktinde görenler rehşi-ov¹⁴⁵ üstünde anı
 Der ki, şehbaze¹⁴⁶ şikar olmuş¹⁴⁷ terzü-hoş hürram¹⁴⁸.
 Arslandır kim şikarı ezmidir¹⁴⁹ şirü-jeyan¹⁵⁰
 Pehlivandır kim şikarı derbidir¹⁵¹ berrü-beyan¹⁵²
 Bir dilaverdir¹⁵³ ki, boynun urmak¹⁵⁴ için düşmenin¹⁵⁵
 Berk¹⁵⁶ gibi tiğinin¹⁵⁷ yalmanıdır¹⁵⁸ ateş-feşan¹⁵⁹.
 Sahib anı görerse inşasına urmazdı¹⁶⁰ dem¹⁶¹
 Rüstem ana irse dehi cenge basmazdı gedem¹⁶²
 Ye'lan¹⁶³-Allah ki denizden getresin tahlil etmeye
 Ki, kamalatın¹⁶⁴ tehrir¹⁶⁵ ede tekriri-kelem¹⁶⁶.
 Ey ki, ilminden irişür ehli-ilime¹⁶⁷ e'tida¹⁶⁸
 Vey¹⁶⁹ ki, zühdünden¹⁷⁰ irişür ehli-zühde¹⁷¹ ehtiza¹⁷²
 Çar¹⁷³-yar ba-sefane¹⁷⁴, lütfile¹⁷⁵, ehlagile
 Müktedasın¹⁷⁶, müctebasın¹⁷⁷, mühtedasın¹⁷⁸, mürteza¹⁷⁹.

-
- 143 Tiği-Piranine: Kesici veya hançer
 144 Te'am: Yemek, tad
 145 Rexşi-Ov: At
 146 Şehbaze: Çevik, becerikli, iri ve beyaz doğan.
 147 Şikar Olmuş: Avlanmış
 148 Terzü-Xoş Xürram: İyi yeşillik tarzı,
 149 Şikarı Ezmidir: Büyük avdır
 150 Şirü-Jeyan: Aslan ve aslan gibi
 151 Derbidir: Kapısıdır
 152 Berrü-Beyan: Ap açık (veya berru- Beyaban olursa: çöllük, açıklık.)
 153 Dilaverdir: Kahraman ve yiğittir.
 154 Urmaq: Vurmak, kesmek
 155 Düşmenin: Düşmanın
 156 Berq: Yaprak
 157 Tiğinin: Hançerin, kılıcın
 158 Yalmanıdır: At yelesi, kıvılcım ve yaz alev.
 159 Feşan: Fıskıran, atan
 160 Urmazdı: Uğramazdı,
 161 Dem: Zaman
 162 Qedem: Adım,
 163 Ye'lan: Şampiyonlar, pehlivanlar.
 164 Kamalatın: Yetişkinliğin, büyüklüğün, akıllılığın
 165 Tehrir: Yazmak
 166 Teqriri-Qelem: Kalemin yazısı
 167 Ehli-İlime: Bilim ehline, bilimi sevenler
 168 E'tida: Bir kişinin bir yere su iletmek için yaptığı ark. Sel.
 169 Vey: Bu adam demek
 170 Zühdünden: İbadetinden
 171 Ehli-Zühde: İbadet ehline
 172 Ehtiza: Kaldırdı, kaldırmak
 173 Çar: Çahar veya dört demektir.
 174 Ba-Sefane: Sefalı, güzelce
 175 Lütfile: Lütuf ile
 176 Müqtedasın: Birinin yolunda gitmek
 177 Müctebasın: Ad birde, kabul eden kişi
 178 Mühtedasın: Alinin adının birisi mürteza Alidir,

Ey-nizami-mülkü-millet, nasiri¹⁸⁰ her dad¹⁸¹ havah¹⁸²
 Vey, hümami-behti¹⁸³-Devlet; gahiri her gec-nihad¹⁸⁴
 Feyzi¹⁸⁵-çövdinden gülurlar¹⁸⁶ iltimas¹⁸⁷ vehşü-teyr¹⁸⁸
 Nuri-rayinden¹⁸⁹ edirler iktibas¹⁹⁰ mehri-mah¹⁹¹.

Heybetinden rayeti-din¹⁹² oldı mensurul-leva¹⁹³

Heymetinden¹⁹⁴ sagiti-mülk¹⁹⁵ oldı meğfurul-rehba¹⁹⁶

Şer'u¹⁹⁷ meydanında çün kim çekdi dini-şemşir tiz¹⁹⁸

Komadı küfrü-zelal¹⁹⁹ ehline yer üzünde ça.

Şeni ehsan²⁰⁰ eylemekdir övliyai-Devlete

Fikri en'am²⁰¹ eylemekdir enbiyayi-hezrete²⁰²

Hökmüne baş koymuyub şol kim kemerrüz eyledi

Boynını günde ile saldı bendi-heyrete²⁰³.

Ditredir dağları hofi²⁰⁴ çün anın berki-kiyah²⁰⁵

Ad kavmi görse anı eylemezdi e'tiza

Hetti-fermanın²⁰⁶ da her kim baş komaya bendevar²⁰⁷

Hama²⁰⁸ kibi başını ke't²⁰⁹ eylesün tiği-bela²¹⁰.

179Mürteza: Hz. Alinin adı, bağışlayan ve eli açık anlamında

180 Nasiri: Özel ad birde, yenen demektir

181 Dad: Verdi

182 Xavah: xah okunur, Muhammed yani: istek

183Hümami-Bexti: Yalan söylemek. Ansızın bir şeyi almak. Tenbellik galebe etmek. Şaşkınlık. Hayranlık. Himmetli. Bir işe sıkı sıkıya sarılıp o işi bitiren. Sahi ve civanmerd. Aslan. Büyük ve sağlam.

184 Nihad: Alın yazısı

185 Feyzi: Bağışından

186 Qülurlar: Gülüyorlar, gülmek

187 Iltimas: Yalvarmak

188 Vehşü-Teyr: Vahşi kuş.

189 Nuri-Rayinden: Işık yolundan ve fikrinden

190 İqtibas: Basmak

191 Mehri-Mah: Ayın sıcakkanlılığı

192 Rayeti-Din: Dine uyumak

193 Mensurul-Leva: Yardım görmüş. Muzaffer. Zafer bulmuş. Cenab-ı Hak tarafından her işinde nusrete mazhar olduğundan Hz. Peygamber Aleyhissalâtü Vesselâm'ın bir ismi de Mensur'dur.

194 Heymetinden: Heybetinden olabilir: büyüklüğünden,

195 Saqiti-Mülk: Mülkü elinden alınan, (vatani olmayan da olabilir)

196 Meğfurul-Rehba: Korku. Havf.

197 Şer'u: Şer yapan

198 Dini-Şemşir Tiz: Keskin hançerin dini

199 Küfrü-Zelal: Zalim kafirler

200 Şeni Ehsan: Bağışlama iftihar

201 En'am: Bağış vermek, hediye vermek

202 Enbiyayi-Hezrete: Hz. Enbiyaya(hazreti peygambere)

203 Bendi-Heyrete: Hayret bendi

204 Xofi: Korku

205 Berki-Kiyah: Ot yaprağı

206 Xetti-Fermanın: Amir ve ferman hattı

207 Bendevar: İp gibi

208 Xama: Kaymak demek, halı dokuma ipliği

Hösbetinden meclisi-i'dade²¹¹ dairdir vecel²¹²
 Dehşetinden sineyi-düşmenden²¹³ sairdir²¹⁴ vecel²¹⁵
 Şöyle basmışdır edüvvi-heylin²¹⁶ heyali-hoffi²¹⁷ kim
 İttihadünde²¹⁸ komamış def'i-l-ame²¹⁹ mehel²²⁰.

Bir edalet issidir²²¹ insafile²²² meşhurdur
 Bir celalet issidir iltafıle²²³ mezkurdur²²⁴
 Edlinin her çeşmesinden inqiyadi-mazeru²²⁵
 Mehrinin yine neçesinden eşkiya mekhurdur.

Devletinde meş'eri-hüssal olupdır hurü-zar²²⁶
 İzzetinde leşkeri-e'da²²⁷ bulundur inkisar²²⁸
 Rüf'etinden²²⁹ ki, perişan oldılar cümle edüvv²³⁰
 Netekim badü-zandan²³¹ örd olur tarü-mar²³².

Saile²³³ eyler e'ta hacetini²³⁴ edüb reva²³⁵
 Gelmemiştir aleme anın²³⁶ kibi sahib seha²³⁷
 Her muradına irer²³⁸ fil-hal²³⁹ bi-te'hirü-mehal²⁴⁰
 Çün²⁴¹ ziyafethanesinden²⁴² iletirdi şeyi-ale²⁴³ keda²⁴⁴.

209 Qe't: Kesik

210 Tiği-Bela: Bela kılıcı

211 Meclisi-I'dade: Geri dönderme meclisi

212 Vecel: Ürkme, korkma

213 Sineyi-Düşmenden: Düşman göğsünden

214 Sairdir: Seyreden, harekette olan, bir şeyden geri kalan, geçen, dolaşan, yolcu.

215 Vecel: Ürkme, korkma

216 Edüvvi-Xeylin: Düşman, Düşman sürüsü.

217 Xeyali-Xoffi: Korkulu hayal

218 İttihadünde: Birleşimde

219 Def'i-l-ame: Kızgınlığı tereddütle ertelememiş

220 Mehel: Bölge, Yavaş yapmak, sonraya bırakmak

221 Issidir: Sıcaktır

222 Insafile: İnsaf ile

223 Iltafıle: Lütf ile

224 Mezkurdur: Söylenilendir. zikir olunandır.

225 İnqiyadi-Mazeru: Boyun eğme, teslim olma

226 Xurü-Zar: Noksan, eksik. İnleyen, sesle ağlayan. Zayıf, dermansız. Sürekli ağlayış

227 Leşkeri-E'da: Vazifesini yapan ordu

228 İnkisar: Kırılma, gücenme, beddua ve lanet okuma.

229 Rüf'etinden: Bağışlamandan

230 Cümle Edüvv: Düşman sürüsü.

231 Badü-Zandan: Hapis veya zindan rüzgarı

232 Tarü-Mar: Yerle bir etmek, darmadağın etmek

233 Saile: Sai ile, telaş ile

234 Hacetini: İhtiyacını

235 Reva: Uygun

236 Anın: En kısa zaman.

237 Sexa: eli açık kişi

238 Irer: ulaşır, yükselir.

239 Fil-Hal: Şimdiki durumda, Şimdiki halde

240 Bi-Te'xirü-Mehal: Gecikmeden mümkünsüz

241 Çün: Çünkü

Asimandan²⁴⁵ yere yağmur yağmaz ise gem²⁴⁶ degil
 Aleme tiri-e'tası²⁴⁷ yalnız adem degil
 Bir mürüvvet²⁴⁸ kanıdır kim desti-gövher²⁴⁹ başının
 Behşişi²⁵⁰ vaktindedir, ya getreyi beşnem²⁵¹ deyil.

Düşmenin reğnine daim devletin bagi ola
 Eysü-nuşin²⁵² meclisinde ay ve gün sale²⁵³ ola
 Gündüzün eydi-seadetbehş²⁵⁴, keçen gedr ola
 Lütfiniz vara izzetü-şana²⁵⁵ hafizi-vafi²⁵⁶ ola.
 Edebiyat

EK (Qəhrəmanov. ,1973:6; Krımski, 1981: 366;Məhəmməd bin Sə'd, Əlyazmalar İnstitutu, D716, vər. 46b):

Tantarâniyye Kasidesinin Günümüz Azərbaycan Türkçesine Yapılmış Tercümesi

Ey, qayğısız könlümü təlaşla iztiraba saldın
 Uzaq köç, niyyətənlə məni titrətdin, ağlım da bu çalxanmada itdi.
 Ey ox (incə) belli, belimi əydin yay eylədin, gəl onu düzəlt.
 Sevgidən boşalt, axı (sevməyi) peşə edən ürəyim məni öldürdü.
 Ey sığal yanaqlı, nəvadan göz yaşım yanağında yarıq açdı
 Göz yaşım bir yağışdır, ey qaraxallı, gözümə səndən (dolmuş) qara bulud gəldi
 Aşıqlər zümərəsini nə qədər cuşa (gəlmiş eşqin) qanı ilə suvaracaqsan
 Bir topuqdakı xalxaldan neçə dəfə qara ölüm göndərəcəksən?!
 Ürəyim eşq havasının şərbətindən cuşa gəlib sərxoşdur.
 Dodağından mənə şərab ver (çünki) o, orada cənnət suyu Səlsal kimi axır.
 Gözəl üz (ün)dən işıq saçdın bütün aşıqlərə, (onlar sənə) müştəq oldular
 Müştəq qəlbim səni (həsrətlə) istəyir, ona bir öpüş bağışla.
 Yürüyəndə qəddi ox kimi süzən ey ahu
 Ağzının suyu şərabdır və bu şərabdən başqa şərab yoxdur.

242 Ziyafetxanesinden: Ziyafet evinde, konakları karşıladığı ev veya yer.

243 Şeyi-Ale: Çadır direği.

244 Keda: Def etmek, kovmak, 2. Mekke-i Mükərreme üstünde, Mekabir yakınında bir yolun adı

245 Asimandan: Gökten

246 Qem: Gam

247 Tiri-E'tası: Bağışlayan oku.

248 Mürüvvet: Rahimli olan adam

249 Desti-Gövher: Cevher eli

250 Bexşişi: Bir sey hediye etmek, bağışlama

251 Qetreyi Beşnem: Şabnam (yağmurdan sonra yapraklar üstünde oturan damla)

252 Eysü-Nuşin: içen eğlenen

253 Sale: Yıllık, senelik, afet, bela, musibet.

254 Eydi-Seadetbexş: Mutluluk getiren bayram

255 Izzetü-Şana: Büyük şan sahibi.

256 Hafizi-Vafi: Hafız-ı Vafi

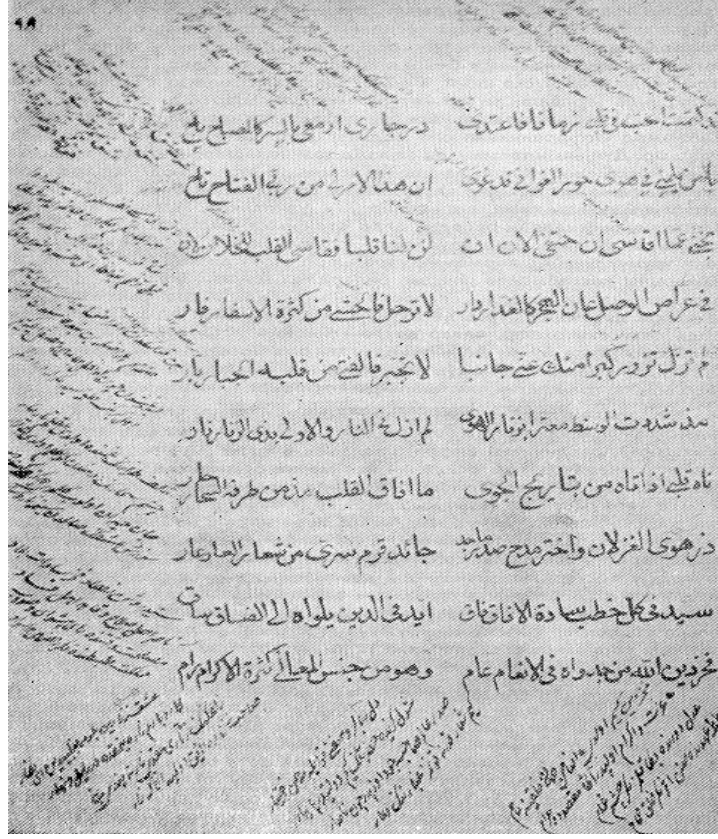
Ödn* bağında hələ də dolaşmaqdadır o kəs ki, qoparmışdır
 Sənin yanağının bostanından gözəl iy verən alma kimi meyvədən
 Heç bir vaxt sən məni sevindirmədin, ilk çağdan (yalnız) hüznə əzab verdin.
 Sevərək sevindir, tezdən (çıxandan) gecə qayıdanadək kədərini içərisində dincliyim
 itgindir.
 Sevgini zaman-zaman ürəyimdə gizlətmışdim, o da mənə əziyyət verdi.
 Gizli axan süd (mirvarı) göz yaşlarım, çıraq kimi onu saçdı.
 Əlgəvaniyə (xas) qara gözləri sevməkdə kim məni qınayarsa, o, artıq azıbdır
 Çünki bu iş mənə lütfikar (fəttah) Tanrımdan hədiyyədir.
 Məni iztirab verəndən qurtar, çünki indi ölümüm yetmişdir –
 Bizə ürəkdən yumşaq, axı bu (işin) dostların ürək sancılarını yumşaldar.
 Vəslin meydanlarında ayrılıq bir alçaq kimi, durub, dolaşır.
 Heç bir vaxt sən məni sevindirmədin, ilk çağdan (yalnız) hüznə əzab verdin.
 Sevərək sevindir, tezdən (çıxandan) gecə qayıdanadək kədərini içərisində dincliyim
 itgindir.
 Sevgini zaman-zaman ürəyimdə gizlətmışdim, o da mənə əziyyət verdi.
 Gizli axan süd (mirvarı) göz yaşlarım, çıraq kimi onu saçdı.
 Əlgəvaniyə (xas) qara gözləri sevməkdə kim məni qınayarsa, o, artıq azıbdır
 Çünki bu iş mənə lütfikar (fəttah) Tanrımdan hədiyyədir.
 Məni iztirab verəndən qurtar, çünki indi ölümüm yetmişdir –
 Bizə ürəkdən yumşaq, axı bu (işin) dostların ürək sancılarını yumşaldar.
 Vəslin meydanlarında ayrılıq bir alçaq kimi, durub, dolaşır.
 Köç etmə, köçün çoxluğundan saqın, (ayrılıq vüsal meydanında) tuğyan eyləyər.
 Sən məndən yan gedərək, öz kibrinlə üz döndərməkdəsən (uzaqlaşmaqdasan)
 Təkəbbürlük yapma, gənc ərən də öz ürəyinin təkəbbüründən məhv olmuşdur.
 Sevgi kəmərinə sərgərdanlıqla belimə bərk bağlayandan bəri
 Od içində qalmaqdayam, bu cür kəmərdənsə od mənə əfzəldir.
 Könlüm sevgi yanğısının iztirablarından coşanda özünü itirir.
 Ürək bir sehri göz vurmadan heyrətə düşəndən bəri özünə gəlmir.
 Ceyranların sevdasını qoy, şanlı bir başçının –
 Bir səxavətli ağa, əslzadələr ağasının mədhini seç, o, (eybi qalmadığı üçün) eyb örtən
 paltarını soyunmuşdur.
 Hər bir böyük işin ağası, o, ölkələrin ağalarına üstün gəlmişdir.
 Dini və (adəti) gücləndirəndir, bəlası azğınları darmadağın etmişdir.
 İslam dininin fəxri, hamıya ənam verən
 O, elə bir yüksək zatdandır ki, hörmətin həddən artıq olmasını istəmişdir.
 Doğru yol bayraqlarına əl tutan, səxavət yarışlarının öncüsü,
 Ədalətli hind qılıncını zalımlar üstünə çəkən qəddardır.
 Döyüşlərdə atlarını (itirib), yetim qalan oğullar
 Onun şəfqətini duyar, o, yetimlərin tam sevimlisidir.
 O, özünün ləzzətlərindən əl çəkərək Allah (yolunda) oruc tutmuşdur, yalnız,
 Düşməni öldürməkdən başqa, (bunun üçünsə) o, (əлиндə) kütləşməz qılınc tutmuşdur.
 Bir aslandır ki, istəyi şirləri yaş torpağa gömməkdir.
 Xirtdəkləri üzməyə beşqat igiddir, (başçılarının) başlarına susamışdır.

Sahib* onu görsəydi yazı sənətindən tövbə edərdi
Ya da Rüstəm bir yerdə ona tuş gəlsəydi, qorxu (Rüstəmi*) basardı.
Ey, yanında Allah yolunu doğru tutan alimlərin yüksəldiyi ən böyük alim,
Ey, öz dünyasında zahidlərə öz möminlik təlimi ilə doğru yol göstərən zahid
Ey, dövlətin özülü (Nizamül-mülk), ey, insan oğlunun fəxri, ey o kəs ki, əgər
Kömək diləyən məzlum gəlsə, onun yanına, yardımını ilə səxavət göstərər.
(Onun sayəsində) Mustafa* dininin dəlilləri üstün gəldi.
-Bu dindən dönənlər cihadla öldürüldülər.
Peşəsi, onu dost tutanlara öz varından bağışlamaqdır.
Nifrəti tutan (kəs) qandala vurulu öldü.
Qorxusu ilə dağları elə titrədir ki,
Qorxulu Ad (tayfası) onu görsəydi, qorxudan zülm etməzdi.
Yağların yığnağında, gecəgəzən əcəl cövlan edir, bu ondandır
Onları qorxudandan bəri vahimənin şiddətindən, qınlarından çıxmırlar.
Ədalətlidir, insaf bulağının gözü onun (əliylə) təmizlənilir
Qəhr edəndir, düşmənlərə ədalətsiz olmaqla (onlardan) acıq çıxır.
Ağa olmuş, ona həsəd aparanlarsa aramsız tənəzzüldədir
Çünki onun ucalığı torpağı sovuran qara yel kimi onları sivirir.
Onun yanına gələn diləkçiyə dilədiyini ödəməyi dayandırmaz
Tez verməyi üstün tutar, yardımını yubatmaqdan zəhləsi gedər.
Göydəki bulud yağış yağdırmasa zərər etməz
Onun dan buludu damcılarını çilədikdə yağmur insanlara bəs edər
Həmişə düşmənin istəyinə qarşı durasan və bayramın qayıtması ilə sevinəsən.
Elə bir xoşbəxtlik içində ki, ən tükənməz lütfərin orda bir-birinə calaşıb dövrə vursun.

* Sahib ibn Abbad (995-ci ildə ölüb). Büheyhilerin divan ağası (sahib) idi. 18 il vezir olub, məşhur edib, şair, alim, dilçilərdən idi. Yazı divanının ən görkəmli yaradıcılarından sayılır.

* Rüstəm -Zal oğlu Rüstəm nezerde tutulur.

* Mustafa -Mehemmed peyğəmbərin təxəllüsələrindən diri.

مسقط اضحى ومنه متبل الانصاف صاف

قاهر^{٣١} امسى على الاعداء بالاحجاف جاف^{٣٢}

ساد والحساد عنه^{٣٣} فى انحطاط^{٣٤} دآيم

ان عليه لهم كالزعزع النشاف ساف

لم ينزل يحطو^{٣٥} لعاف زاره^{٣٦} او طاره

اثر التقديم والتأخير فى الاسعاف عاف

سحب^{٣٧} اقطار السماء لو لم تكف ما ضر اذ

لورى تكاف غادى كفة الوكاف^{٣٨} كاذ

دم على رخم العدى و ارتج^{٣٩} بعهد العبيد فى

دولة غراد فيها ادوم اللطاف طاف

- ٣١ - ٥-3 : قاصر
 ٣٢ - ٥-3 : بالاحجاف حاف
 ٣٣ - ٥-2 و ٥-4 و ٥-6 : منه
 ٣٤ - ٥-7 : انحطاط
 ٣٥ - ٥-2 و ٥-7 : يقضى
 ٣٦ - ٥-3 : نازع ؛ ٥-6 : تاره
 ٣٧ - ٥-7 : سحب
 ٣٨ - ٥-4 : الوكاف ؛ ٥-7 : ارتج ؛ ٥-6 : ارتج ؛ ٥-7 : ارتج
 ٣٩ - ٥-2 : ارتج ؛ ٥-3 : ارتج ؛ ٥-4 : ارتج ؛ ٥-6 : ارتج ؛ ٥-7 : ارتج

يا عليماً عنده العلام ذو الارشاد شاد
نراهداً تقواه^{٣٣} في دنياه للزهاد هاد

يا نظام الملك يا فخر الوصي يا من اذا
جاءه^{٣٥} المستنجد المظلوم بالانجاد^{٣٦} جاد

اصحت منصوره رايات دين المصطفى
منه^{٣٧} واستردى جهاداً من الى الالهاد حاد

شانه اصفاد من ولاء من الآصه
واعتدى^{٣٨} شانيه في الاغلال والاصفاد فاد

يرعد الاطواد بالايعاد حتى آته
لورا منه ما اعتدت من هول ذا^{٣٩} الايعاد عاد

منه في ندى الاعادى طارق الآجال جال
ما لهم مذراعهم من^{٤٠} شدة الاوجال جال

٣٣ - ٥٤ : تقوايه ؛ ٥-٦ : يقويه
٣٤ - ٥٢ : يا خير
٣٥ - ٥٤ و ٥-٦ : جائه
٣٦ - ٥-٦ : بالايجاد
٣٧ - ٥-٦ : فاستردى
٣٨ - ٥-٢ و ٥-٣ و ٥-٦ : واغتدى ؛ ٥-٤ : فاعتدى
٣٩ - ٥-٢ و ٥-٤ و ٥-٦ : ذى
٤٠ - ٥-١ : فى

مذ شددت الوسط معتراً^{١٨} بزئار الهوى

لم انزل فى النار و الاولى بذى الزئار ناه

ناه قلبى اذا اتاه من تبارج^{١٩} النبوى

ما افاق القلب مذ من صرفه^{٢٠} استدر سار

ذر هوى الغرلان واختر مدح صدر^{٢١} ماجد

جاندي قرم سري عن^{٢٢} شعاع العار عار

سيد فى كل خطب سادة الآفاق فائق

أيدى فى الدين يلواه^{٢٣} الى الفساق ساق

ففر دين الله من جدواه فى الانعام عام

وهو من جنس المعالى كثرة الاكرام مرام

١٨ - ٥٤ و ٥-٦ : معتراً
١٩ - ٥٣ : تبارج
٢٠ - ٥٢ و ٥٤ و ٥-٦ : طرفك
٢١ - ٥٦ : صدر
٢٢ - ٥٣ : من
٢٣ - ٥٥ : يلواه

Kaynakça

- ABD AR-RAZZAK AT-TANTARÂNÎ', "Kaşidat at-Tantarânîyya"si, Topkapı Sarayı, III. Ahmed Kitaplığı No: A 2435
- AKDEMİR, Hikmet, (1999), Belâgat Terimleri Ansiklopedisi, İzmir.
- AL-QASIDAH AT-TANTARANIYYAH (The Tantarânî Poem).
- ARABİC AND OTTOMAN TURKİSH MANUSCRİPT, at-Tantarânî, Ahmad İbn ABD AR-RAZZAQ (Died ca. 485 AH/1092 AD)
- BROCKELMANN, GAL, I/292; GAS, I/446
- CONA, Mustafa, Kasîdetu Tantarânîyye, Mu'înü'd-dîn Ebû Nasr Ahmed b. 'Abdu'r-rezzâk Et-Tantarânî, 418/XXV.
- DEVLETŞAH, (1963), Tezkiretu'ş-şuarâ, tercüme: Necati Lugal, Ankara.
- ELÇİBEY, Ebülfez, (1991), İsmayıl Celali, Multi Medya, "Edebiyat" Gazetesi, 11 Ocak 1991.
- ELÇİBEY, Ebülfez, Elyazmalar Hazinesinde, (1987), VIII Cilt. Bakü, "İlim".
- EZ-ZİRİKLÎ, Hayruddîn, (1980), el-A'lâm, Beyrut, I/145
- GÜMÜŞ, Zehra, (2009) Mesnevî'ye Cevrî'nin Manzum Şerhi: Hall-İ Tahkîkât, Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume 4/6 Fall, s. 236
- İBRAHİM b. Muhammed el-Yalvâcî, (1265), Mecmûatu'l-Kasâid Fî Hakki Nebiyyina Ve Şefî'ina Muhammed Sallallahu 'Aleyhi Ve Sellem, İstanbul, s. 33
- İSMAIL Paşa el-Bağdâdî, (1951) Hediyyetu'l-ârifin, İstanbul, I/80
- KAHRAMANOV, C. V. , 1973, Nesimi Eserlerinin Tenkidi Metninin Tertibi, İmadeddin Nesimi Eserleri, I. cild, Bakü.
- KARATAY, F. E. , (1969), Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Arapça Yazmalar Kataloğu, İstanbul, III, No:2435
- KATİP Çelebi, (1362/1943), Keşfu'z-zunûn, İstanbul, Maârif Vekâleti, II/1340
- KATİP Çelebi, (1972), Keşf ez-zünun (Hazırlayanlar:Ş. Yalıtıkaya, K. Bilge), Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, II, 1340-1341.
- KEHHÂLE, Ömer Rıza, Mu'cemu'l-muellifin, Beyrut, Mektebetu'l-Musennâ, I/272.
- KEMALOĞLU, Şeyda-Muhammet, (2007), Elçibey'in Düşünceleri ve Kanun Devleti, Berikan Yayınevi, Ankara.
- KORTANTAMER, Tunca, (1992), "Teori Zemininde Metin şerhi Meselesi", I. Eski Türk Edebiyatı Kollogyumu, Ankara 17-18 Ocak 1992.
- KORTANTAMER, Tunca, (1994), "Teori Zemininde Metin şerhi Meselesi", Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi, İzmir, S. VIII. , s. 1-10.
- KRIMSKİ, A. E. , (1981), Nizami i Ego Sovremenniki, Bakü.
- MECDÎ Vehbe- Kâmil el-Muhendis, (1984), Mu'cemu'l-mustalahâtî-'arabiyye fi'l-luğati ve'l-edeb, Beyrut, Mektebetu Lubnân.
- MUHAMMED bin Se'd, Şerh e'le Kasideti et-Tantarânî el-Marağî, Elyazma, Azerbaycan SSCİ. A Elyazmalar Enstitüsü, D716, ver. 46b.
- ÖZÖN, Mustafa Nihat, (1954), Edebiyat ve Tenkid Sözlüğü, İnkilâp Kitabevi, İstanbul.
- PARMAKSIZOĞLU, İsmet, (1977), Nizâmiye Medresesi, Türk Ansiklopedisi, Ankara, XXV/298. Regarding the poem, see Geschichte Der Arabischen Litteratur, I, 253, Supplement, I, 446
- SAMÎ, Şemseddîn, (1306), Kâmûs-i A'lâm, İstanbul, IV/3018
- SARAÇ, M. A. Yekta, (1995), Şeyhülislam Kemal Paşazade, İstanbul.
- SEZGİN, Fuat, Geschichte der arabischen Schrifttums, Leiden, 1965.
- TAHİR-ül Mevlevî, (1973), Edebiyat Lügati, İstanbul.